

В.І. Перевозчиков, д.е.н., професор Київського міського педагогічного університету імені Б.Д. Грінченка.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ЗНЕЦІНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ПРОЦЕСІ РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ

У статті викладені деякі теоретичні та практичні питання, які висвітлюють процес знецінення національного капіталу.

Ключові слова: роздержавлення, вартісна оцінка, методи оцінки.

Якщо припустити, що весь національний капітал складається із суми вартості капіталів об'єктів приватизації і якщо в процесі роздержавлення ці окремі об'єкти були оцінені менше вартості (факторної або ринкової), то і весь національний капітал внаслідок цього знецінюється у вартісному виразі. Якщо ціна сертифікатів, акцій тощо не залежить від вартості дійсно функціонуючого промислового капіталу, а є свідомством на частину доходу, то створюється хибне припущення, що знецінення елементів промислового капіталу не впливає на суму цін капіталізованих титулів, на дохід, і хибним постає твердження, що в умовах приватизаційного знецінення національного капіталу акція є свідомством на частину капіталу. І саме в цьому теоретичному розумінні процесів роздержавлення відбувається підміна понять, оскільки роздержавленню підлягає не національний дохід на капітал, а реальна вартість у натурально-уречевленій формі усупільненого національного капіталу. На практиці приватизація реального багатства нації через відбувалось через спробу оцінити його фіктивним капіталом.

Тому серед проблем, які виникали під час роздержавлення, питання оцінки об'єкта приватизації постало одним з найважливіших і найскладніших фінансових питань як з теоретичної, так і з практичної точки зору. З самого початку при визначенні ціни об'єктів приватизації передбачалося здійснювати експертну оцінку вартості активів для визначення вартості статутних фондів господарських товариств, до яких зараховується приватизовуване державне майно із оцінкою його числом пакетів акцій.

У разі його роздержавлення різними способами та методами у різних випадках, передбачених законодавством, порядок визначення початкової ціни об'єктів приватизації (у тому числі пакетів акцій) встановлювався різними методиками оцінки, причому порядок проведення експертної оцінки майна встановлювався Фондом державного майна.

Вартісна оцінка носить багато в чому суб'єктивний характер, а визначення вартості є дуже суперечливим питанням. Тому особливо важливо, щоб сторони (Фонд державного майна та покупець), які беруть участь у процесі передачі права власності, порозумілися щодо цілей, яких вони намагаються досягти, не тільки у зв'язку з внутрішньо суперечливим характером цього процесу, але й у зв'язку з тим, що підходи до оцінки різняться в залежності від обставин та пов'язані з тим, що в питаннях доцільності та значимості аналітичної інформації для цілей оцінки використовуються дещо суперечливі підходи.

На практиці основна функція бухгалтерського обліку полягає в обліку та відображенні подій, що відбулися. На противагу цьому процес оцінки спрямований на визначення в грошовому виразі доцільності в майбутньому придбання для покупця. Таким чином облікова інформація про попередні операції, накопичена продавцем у минулому, буде мати значимість для процесу прийняття рішень лише в тому випадку, якщо вона певною мірою пов'язана з передбачуваними майбутніми подіями. Це означає, що балансова вартість може відігравати лише незначну роль чи не відігравати взагалі ніякої ролі на момент, коли сторони домовляються про ціну в умовах продажу об'єкту одним власником іншому. Але коли це робить держава, реалізуючи державну власність, то виникають дещо інші підходи до значимості балансової вартості в ході процесів приватизації, оскільки її значення концентрує в собі соціально-економічні відносини, і ціни нижче балансової вартості мають бути обґрунтовані – в іншому випадку національне надбання розпродається без достатніх аргументів занадто дешево.

У дослідженнях вчених-економістів існують численні методи оцінки, але для цілей вартісної оцінки в конкретних обставинах незмінно використовуються загальноприйняті визначені підходи. Відомо, що до числа найбільш розповсюджених підходів, які можуть застосуватися окремо чи в сукупності, відносяться оцінка за відновною вартістю, оцінка за відбудовною вартістю, оцінка за балансовою вартістю, оцінка за поточною вартістю та оцінка за співвідношенням ціни до доходу.

Серед економістів і фінансистів прийнято вважати, що ліквідаційна вартість (яка також іменується чистою реалізованою вартістю) являє собою оцінку з позицій продавця тієї суми, яка може бути виручена в результаті продажу за винятком будь-яких витрат на реалізацію. Якщо об'єкт підприємницької діяльності являє собою актив, то витрати на реалізацію будуть включати витрати на доставку й обробку, комісійні тощо. Якщо він являє собою підприємство чи сегмент підприємства, то витрати на реалізацію

будуть також включати витрати, пов'язані з продажем матеріально-виробничих запасів, погашенням дебіторської заборгованості, звільненням робітників та всіх інших заходів щодо припинення діяльності підприємства. Необхідно також врахувати часові витрати, особливо в залежності від тривалості необхідного чи наявного для проведення роздержавлення періоду. Теоретично можна передбачити, що ціна продажу може бути вищою, якщо час дозволяє вести більш тривалий пошук покупців, а це суперечить ідеї необхідності поповнення доходів держави, тому ціни можуть знижуватися з мірою стагнації виробництва на етапі пошуку покупців. В результаті цього підприємству треба одержувати субсидії або кредити для забезпечення безупинного функціонування, і це тим самим знижує потенційні збитки для державної скарбниці. Безсумнівно, що ліквідаційна вартість відображає найменшу оцінку вартості об'єкта підприємницької діяльності. В системі обліку розвинених країн з так званою ринковою економікою ця вартість, яку називають чистою реалізованою вартістю, о: вираженням теоретичної концепції обачності або консерватизму при відображенні в балансах вартості матеріально-виробничих запасів та дебіторської заборгованості.

Що стосується відновної вартості, то вона функціонально являє собою з позицій покупця державної власності оцінку передбачуваної вартості заміни об'єкта підприємницької діяльності і є практичним підходом, що звичайно використовується для цілей страхування. Загалом, відновна вартість вища ліквідаційної вартості хоча б тому, що із суми одержуваного виторгу не віднімаються витрати на реалізацію.

Якщо застосувати в оцінці вартості майна, що приватизується, балансову вартість, то тут розглядаються такі підходи. Як зазначалося вище, балансова вартість являє собою вартість об'єкта підприємницької діяльності, яка відображується в його фінансових звітах. Для підприємства в цілому балансова вартість буде дорівнювати загальній величині активів за винятком загальної суми зобов'язань, тобто розміру власного капіталу. Але існує ряд причин, відповідно до яких балансова вартість компанії, зазначена в її балансовому звіті, не обов'язково дає адекватну картину фінансового стану компанії на визначений момент часу; основна проблема полягає в тому, що облік ведеться за принципом первісної вартості. Відповідно до цього принципу операції враховуються лише по факту їхнього здійснення, коли вони можуть бути відбиті в грошовому виразі. Врахована величина активів може бути зменшена на суму нереалізованих збитків, але не може бути збільшена на суму нереалізованих прибутків чи скорегована з урахуванням інфляції. Так, наприклад, підприємство може мати значні приховані активи у вигляді капітальних активів, відновна вартість яких значно вища, ніж їхня балансова вартість, внаслідок того, що проведення періодичних переоцінок в умовах роздержавлення відстає у часі. Деякі неосяжні активи, наприклад, умовна вартість ділових зв'язків, не можуть враховуватися на рахунках до їхнього набуття, а деякі дуже великі зобов'язання, наприклад, невраховані пенсійні зобов'язання і зобов'язання по здійсненню природоохоронних заходів, можуть носити умовний характер і підлягати відображенню у фінансових відомостях компанії, але не враховуватися на її рахунках. Таким чином, при підготовці підприємств до приватизації і проведенні огляду їх капітальної структури, істотним є встановлення наявності будь-яких неврахованих активів та зобов'язань, що на практиці залишається поза увагою оцінювачів.

Щодо методів оцінки з використанням поточної вартості, то в більшості, якщо не у всіх операціях з придбання працюючих державних підприємств, теоретично мета оцінки полягає у підрахунку приблизного рівня поточної рентабельності об'єкта підприємницької діяльності, інакше кажучи, – у підрахунку величини майбутніх прибутків і дисконтуванні їх з використанням відповідної ставки відсотку для одержання їх поточної вартості. Згідно існуючих методів, такий підхід вимагає прогнозу доходів, що, безумовно, буде ґрунтуватися на різних припущеннях щодо майбутніх економічних умов та підприємницьких очікувань. Але практично, як свідчить досвід, подібні прогнози не лише важко побудувати, але і складно обґрунтувати в тих випадках, коли держава та покупці по-різному, безсумнівно, не на користь держави, оцінюють умови майбутньої діяльності. Внаслідок цього під час приватизації були розроблені, точніше, запозичені із зарубіжних підручників, різні підходи, засновані на використанні даних минулих років для підрахунку прогнозованих даних чи, у деяких випадках, на використанні обох видів даних та використанні попередніх оцінок різної вартості. В методиках передбачалося, що незалежно від виду даних, що використовуються, залежно від обставин, необхідно враховувати такі ключові показники, як доходи, грошові потоки, дивіденди, активи і надходження; кожен з яких має значимість для потенційних інвесторів, тобто покупців.

Запозичені методи, перекладені на процес роздержавлення, передбачали: якщо одним з важливих елементів процесу оцінки є величина майбутніх доходів, то істотно важливо, щоб сторони домовилися про методи їх визначення й оцінки. Якщо ж в основу прогнозу в період оцінки покладається величина доходів за попередні роки, то необхідно, згідно із зарубіжною практикою, провести аналіз цих доходів для визначення їх відповідності базовим правилам визначення й оцінки і необхідності корегувати їх з урахуванням яких-небудь надзвичайних і одноразових складових, що могли б спотворити прогноз.

Annotation: some theoretical and practical questions which light the process of depreciation of national capital

are expounded in the article.

Key words: privatization, cost estimation, methods of estimation.

УДК 330.1.

*Ю.С. Латер, к.е.н., професор Кам'янець-Подільського
національного університету*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЦИВІЛІЗАЦІЙНУ ПАРАДИГМУ В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В статті досліджується економічна парадигма цивілізаційного розвитку суспільства, визначаються її основні характеристики.

Ключові слова: формація, цивілізація, парадигма, цивілізаційна і формаційна тріада.

Вступ. В останні роки в центрі уваги значної частини вчених-економістів, філософів, соціологів знаходяться проблеми пошуку закономірностей розвитку людської спільноти. В зв'язку з цим, подальшого обґрунтування вимагає концепція цивілізаційної еволюції соціуму, її суспільно-історичних, філософсько-антропологічних і економіко-технологічних парадигм.

Мета дослідження: з'ясувати концептуальні положення цивілізаційного підходу до історичного процесу, його актуальність в умовах глобалізації, невилювання, і в той же час, посилення розбіжностей між античними і азіатськими гілками еволюції людського співтовариства.

Постановка проблеми: На відміну від формаційної, цивілізаційна теорія історичного розвитку має справу не тільки з економічною, а з іншими складовими, являє собою комплексний підхід, акцентує увагу на декількох пов'язаних між собою і разом з тим відносно самостійних цивілізаційних парадигм. Знайомство з останніми дозволяє з'ясувати іманентні характеристики поняття "цивілізація".

Аналіз останніх публікацій: починаючи з 50-х років минулого століття інституціонально-цивілізаційні теорії знаходилися в центрі уваги видатних американських вчених економістів та соціологів (Ф.Фукуяма, У.Ростоу, П.Самуельсон, А.Тойнбі, Д.Белл); серед українських вчених заслуговують на увагу роботи В.Гейця, І.Лукінова, Ю.Пахомова.

Комплексний аналіз різноманітних концепцій щодо історичного пізнання розвитку соціуму нерозривно пов'язаний з цивілізаційною теорією. Починаючи з середини ХХ століття все більше вчених-суспільників надають перевагу категорії, цивілізація на відміну від категорії суспільна формація.

Родовим по відношенню до формаційного розвитку людської спільноти залишається марксова тріада трьох великих формацій, іманентними властивостями якої виступають характер праці і форма власності на засоби виробництва [1, с.404]. Вся історія людства виступає як жорстко детермінована, фатально неминуча заміна одного економічного базису на інший (змодельована через класову боротьбу), причиною якої є антагоністична суперечність між продуктивними силами і виробничими відносинами. В цьому сенсі найбільш слабким місцем формаційного підходу є його однолінійність, відсутність аналізу ідейних, культурних, релігійних, моральних форм життєдіяльності суспільства.

На відміну від формаційної, цивілізаційна теорія стосовно до кожної відокремленою нею історичної епохи має справу не з однією, а декількома фундаментальними складовими. Мова йде про підхід, який аналізує не одну із сторін людського буття, як це відбулося з історією класів і форм власності, а відрізняється "стереоскопічним баченням людини у всіх її проявах – як індивіда, члена сім'ї, соціальної групи, держави і суспільства, людини, яка володіє необмеженим спектром потреб, які знаходять відображення в його інтересах, в матеріальній і духовній сферах, в історичній "каруселі" економічних, політичних, етнокультурних, релігійних та інших детермінацій" [2, с. 50].

Засновники спеціальних цивілізаційних досліджень та їх сучасні послідовники (Н.Я.Данілевський, А.Тойнбі, С.Хантингтон) трактують цивілізаційний розвиток як циклічний процес зародження, зрілості і згасання окремих цивілізацій. Сьогодні стає актуальною проблема визначення провідної цивілізації і перспектив її переростання в світову цивілізацію.

Американський соціолог Ф.Фукуяма формулює цю проблему, як "кінець історії". Сутність цієї "постісторичної" цивілізації Ф.Фукуяма визначає таким чином: "економічний розрахунок, нескінчені технічні проблеми, турбота про екологію і задоволення витончених потреб споживачів" [3, с.18]. М.Антонов вважає за можливе виділити чотири цивілізації!« парадигми: загальноісторичну, філософсько-антропологічну, соціокультурну, технологічну [4, с.7].

Згідно загальноісторичної парадигми ознаками цивілізації є державність, громадський стан (готовність індивідуумів дотримуватися законів), посилення міського типу, тобто цивілізація – це особливий вид окремого, конкретного суспільства (соціуму), або їх співтовариства [5, с.26].

По своїм просторово-часовим координатам цивілізація охоплює, по-перше, локальні цивілізації, геополітичний центр яких представлений або соціумом незалежно від його формаційного типу (російська